

Quadriga. Een eindspel

door Jaap Grave

Achtergronden en uiterlijke beschrijving

Quadriga. Een eindspel van F. Springer (pseudoniem van Carel Jan Schneider, * 1932, † 2011) verscheen in 2011 bij uitgeverij E. Querido's Uitgeverij bv. De roman telt 183 pagina's, heeft een motto van T.S. Eliot uit *The Waste Land* ('These fragments I have shored against my ruins') en er zijn foto's in de tekst opgenomen. De roman wordt afgesloten met de eerste strofe van 'They are not long, een gedicht van Ernest Dowson: "They are not long, the weeping and the laughter, / Love and desire and hate; / I think they have no portion in us after / We pass the gate." Daaruit kan de lezer concluderen dat de diepe emoties uit het leven afwezig zijn als de mens oud of overleden is. Na dit citaat volgen er nog twee pagina's 'Aantekeningen', waarin informatie is opgenomen over bestaande personen in de roman. Op het omslag is een afbeelding van een jonge vrouw te zien, wellicht een verwijzing naar Monika Rittner, het belangrijkste vrouwelijke personage in *Quadriga*.

Inhoud

In *Quadriga* vertelt de Nederlandse journalist Robert Somers over zijn herhaaldelijke bezoek aan Berlijn in de jaren tussen 1987 en 2000. Tijdens zijn eerste bezoek aan Oost-Berlijn, de hoofdstad van de DDR, wordt hij verliefd op zijn gids Monika Rittner. In 1989 ontmoet hij haar opnieuw, maar verliest hij haar spoor in de chaotische ratelen tijdens de nacht waarin de grens tussen Oost- en West-Berlijn opengaat. Zijn verblijf in Berlijn na de Val van de Muur heeft tot doel haar terug te vinden. De weduwnaar Somers, vader van volwassen kinderen, is correspondent voor een Amsterdamse krant en heeft voor zijn reportages veel gereisd. Terwijl het bezoek van Erich Honecker, staatschef van de DDR, aan Nederland wordt voorbereid, nodigt

de ambassadeur van de Ddr in Nederland hem uit om in de zomer en het najaar van 1987 naar de Ddr te komen en er ook een lezing te geven over Anne Frank, in de Ddr het symbool van het verzet tegen het fascistische Duitsland. Ter voorbereiding neemt Somers contact op met Vademecum, een bevriend ambtenaar op het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag. Bij zijn eerste bezoek dat jaar wordt hij met alle egards behandeld en volgt hij een strak programma, waarbij onder andere ook ruimte is voor gesprekken met prominente politici. Hij is voortdurend in begeleiding van een gids, Monika Ritter. Bij de bezichtiging van de Brandenburgertor valt hem plotseling op dat zij buiten-gewoon mooi is en hij wordt op slag verliefd op haar. Rogingen om haar te beschrijven mislukken jammerlijk en hij karakteriseert zichzelf als een 'zesderangs rotverslaggever'.

Tijdens de gesprekken met politici is Somers veel minder kritisch dan hij had gewenst. Hij is zich ervan bewust dat hij rondleidingen krijgt in 'succesvolle showprojecten', maar hij neemt het zichzelf kwalijk dat hij de vraag niet stelt waarom zoveel mensen uit het land proberen te vluchten. Hij veraschtuwt dit soort verstikkende regimes.

Somers' tweede bezoek aan de Ddr vindt eveneens plaats in 1987. Nu is hij te gast op de 'Leipziger najaars-Messe'. Zijn vriend Raaf, ambassadeur van Nederland in de Ddr, haalt hem over te komen: "Je móet komen!" had Genosse Raaf mij door de telefoon gezegd. "Het is altijd lachen geblazen, dat ritueel!" Met 'dat ritueel' doelt hij op het bezoek van Honecker en zijn gevolg aan de Nederlandse stand.

Opnieuw is Monika Ritterer zijn gids en Somers is nog steeds verliefd op haar. Aan het eind van hun eerste gezamenlijke dag schuift hij een briefje met een liefdesverklaring onder de deur van haar hotelkamer door, waar hij zich vrijwel onmiddellijk voor schaamt. Hij noemt het een 'blunder' en noteert: 'Redde-loos gevallen voor de eerste de beste communistische toeristen-gids'.

Op de laatste dag van zijn bezoek dinert Somers alleen met Monika: zij turoyeert hem, klaagt over haar bestaan in de Ddr, prijst Robert en als zij beiden naar hun kamer gaan, aarzelt hij niet lang en klopt op haar deur. Wat volgt noemt Somers 'de Nacht van de Violette Vlinder', genoemd naar haar haarspeld. Maar hij schijft niet op wat er die nacht gebeurd is, bang dat de Staatssicheit zijn aantekeningen in haar bezit krijgt. In de herfst van 1989 is de politieke situatie onrustig in Oost-Europa en Somers' krant vraagt hem naar Oost-Berlijn te gaan. Hij gaat op zoek naar Monika en vindt haar op kantoor. Zij neemt hem mee naar de woning van haar broer, waar zij in elkaars armen vallen. Als Somers zegt dat hij bij de beroemde

advocaat Vogel heeft geïnformeerd welke mogelijkheden er zijn om haar uit de DDR te laten uitreizen, raakt zij in paniek. Hoewel zij haar verzekert dat hij haar naam niet heeft genoemd, verlaat zij onmiddellijk de woning. Als zij naar buiten gaan, ontmoet hij bij toeval de Nederlandse historicus Behrman, een kennis van Somers, en in het gewoel raakt hij Monika kwijt. Hij gaat terug naar zijn hotel, waar Nederlandse collega's op hem wachten: het is de avond van 9 november 1989, de dag waarop de grens naar West-Berlijn opengaat. Somers bekijkt deze historische avond op de televisie en vliegt de volgende dag terug naar Nederland.

In 1998 ontmoet Somers Behrman opnieuw in Berlijn. Samen bezoeken zij een voormalige functionaris uit de DDR die inmiddels een werkpaktaats voor huishoudelijke apparaten heeft. Hoewel Somers zich afvraagt wat hij in Berlijn doet, weet hij dat heel goed: het 'schrijven van een paar tot mislukken gedoemde "terugblikken" was maar het voorwendsel van dit reisje'. Hij is op zoek naar Monika: 'Zij beheerst [...] nog steeds mijn gedachten.' Op Behrman's vraag of hij Monika gevonden heeft, antwoordt Somers dat zij niet belangrijk is en beseft dat hij haar met dat antwoord verradt. Hij spreekt zichzelf streng toe: 'Ga echt op zoek naar haar! Zo nee, kruij dan terug in je flat, word zo gauw mogelijk dement en stert.'

In het begin van het jaar 2000 verblijft hij in het LCB, een schrijvershuis in West-Berlijn, waar hij werkt aan zijn 'Mémoires van een politiek waarnemer'. Hij schrijft als hij zijn aantekeningen herleest doordat ze sterk afwijken van zijn herinneringen. Ook bezoekt hij het graf van de Duitse schrijver Heinrich von Kleist die samen met zijn vriendin zelfmoord heeft gepleegd. Hij doet verslag van de gesprekken met de directeur van het schrijvershuis en de andere aanwezige schrijvers die afkomstig zijn uit de hele wereld. Somers stelt kritische vragen over de functie van nabijgelegen villas in het Derde Rijk, een onderwerp dat de directeur van het LCB liever uit de weg gaat. Bij zijn kritische vragen en opmerkingen heeft hij de 'pest' aan zichzelf en hij is ervan overtuigd dat Raaf 'mijn lompe optreden ook [had] afgekeurd'. Hij voelt zich er niet prettig en wil weg: 'een bejaarde weduwnaar, verliefd op een schim, dient nu tussen de coulissen te verdwijnen. Zijn rol is uitgespeeld'.

Toch keert hij in augustus van hetzelfde jaar nog eens terug naar Berlijn. Dit keer verblijft hij in West-Berlijn om 'definitief afscheid [te] nemen van Berlijn, van alles'. Hij voelt een 'vreemde opluchting' dat hij Monika nooit gevonden heeft: 'Zij zou geschrokken zijn van mijn bejaarde kop, en die vernedering had ik niet verdragen. Zelf zou zij natuurlijk niet veranderd zijn.

nisch: het dient ertoe de machthebbers te ontmaskeren en de

*Thematic /
Setting*

De spanning tussen werkelijkheid en fictie speelt een grote rol in de roman. De herinnering vormt de brug tussen beide begrippen. Somers maakt gebruik van aantekeningen uit het verleden om dit verhaal te schrijven en hij verbaast zich regelmatig over de verschillen tussen zijn aantekeningen en zijn herinnering. Die spanning is ook te vinden in Springers literaire voorkeuren, waarvan hij in *Quadriga* gebruikmaakt. Het betreft namen die hij laat vallen en thema's uit de literatuur. Dat is allereerst de Russische schrijver Boenin, die in zijn roman *Het leven van Arsenjev* de herinneringen aan zijn jeugdliefde Lika heeft beschreven. Somers wordt bij het lezen verliefd op Lika en in *Quadriga* besteedt hij veel aandacht aan het leven van Boenin. Hoevel Lika een romanpersonage is, beschrijft Boenin in zijn ogen 'de gloeiende waarheid'. Lika versmelt vervolgens met Monika en hij noemt haar soms ook bij die naam.

Werkelijkheid en fictie lopen in elkaar over en dat geldt ook voor de nacht die hij met Monika doordrenkt. Hij heeft daar uit angst voor de Staatssicherheitsgeen aantekeningen van gemaakt en schrijft later: 'Alles verbeelding, onuitgesproken dialo- gen, verbeelding. Niets is echt gebeurd.' Hij twijfelt eraan of de nacht met Monika wel heeft plaatsgevonden en of zijn fantasie de werkelijkheid niet heeft verdrongen.

De tweede schrijver die veel aandacht krijgt is Heinrich von Kleist, die vlak bij het aan de Wannsee, waar Somers in 2000 verblijft om aan zijn memoires te werken, samen met zijn vrienden zelfmoord heeft gepleegd omdat hij zich reddeloos verloren voelde in de wereld. Somers ziet een parallel met zijn eigen leven, want na de dood van zijn echtgenote 'heb ik gedacht: wat doe ik verder nog, nu zij er niet meer is. Veroordeeld tot eenzaamheid, mijn werk onbenut, geworden, voor het eerst manuscipiten van boeken en artikelen teruggekregen, want te slecht, te sordid'. Somers heeft een soortgelijk gevoel van overbodigheid.

Context

F. Springer heeft vanaf het begin van zijn publicaties vaak gekozen voor personages in de standplaatsen waar hij als diplomaat heeft gewerkt. Voorbeelden daarvan zijn *Tabee, New York, Bon-gainville, Tehern, een zuwaneezan* en *Quissama*. Dat geldt ook voor *Quadriga*: tot begin 1989 vertegenwoordigde Schneider als ambassadeur Nederland in de DDR. In een interview zei hij

daarover dat de lezers geneigd zijn het verhaal te geloven als de historische feiten en realia juist zijn.

Verder zijn begrippen als weemoed en melancholie van toepassing op de levensinstelling van zijn centrale personages. Zij overschatten hun eigen mogelijkheden en rol niet en kijken met verbazing naar het machtsstreven en opportunisme van mensen in hun omgeving. Vaak verlangen zij terug naar het paradijs dat achter hen ligt en weten ook dat ze dat nooit meer zullen bereiken. Dat paradijs kan bijvoorbeeld Berlijn zijn: in een gesprek dat Somers in 1998 met Behrman heeft, vraagt Somers hem wat hem aantrekt in de stad. Het antwoord geldt voor beiden: 'Weemoed naar wat verschwunden is, Ostralgie noemen ze dat hier zo aardig. Dit was toch ons favoriete werkterrein, onze "chasse gardée" om zo te zeggen.'

Kenmerkend voor de levensinstelling van Somers is ook dat hij de indruk heeft dat de godin op de quadriga 'alles wat er in de diepte beneden haar gebeurd is en gebeurt, met een vaag sardonisch glimlachje gadeslaat'. Die blik vanuit de eeuwigheid op de dagelijkse beslommeringen van de stervelingen komt vaak tot uitdrukking in romans, bijvoorbeeld in Kurt Vonneguts *Slaughterhouse-Five*. Mensen proberen vorm te geven aan hun leven, maar het leven neemt vaak een andere loop dan zij hadden gewild. Als 'leermeeesters' 'qua sfeer, filosofie, ironie, cynisme en romantiek' noemde Springer in een interview met Liesbeth Dolk de schrijvers F. Scott Fitzgerald, Guy de Maupassant en Arthur Schnitzler.

Waarderingsgeschiedenis

De meningen over *Quadriga* zijn verdeeld, al is het grootste deel van de recensenten positief. Goedegebouure vindt de roman 'een echte Springer, doortrokken van het melancholische besef van de vluchtigheid en de vergeefschheid die de wereld en haar gedoe eigen is [...]'. Hakkeret noemt het 'de kroon op zijn oeuvre' en Brussé-Dekker vindt het een 'onvervalste Springer'. Andere recensenten zijn kritischer: Vonck is van mening dat de roman niet 'boven de middelmaat' uitkomt, Dessing vindt het boek 'geen paukenslag' en De Reus schrijft dat Somers 'enigszins flits' blijft. Storm noemt de roman 'aangenaam tijdverdrijf' en een 'beetje saaï', Vullings bekritiseert de 'modderverre pathetiek'. Enkele recensenten – Steinz, Goedegebouure, Van Schaik – verwijzen naar de parallel tussen de onmogelijke liefde tussen Somers en Monika Ritner en de ondergang van de DDR. De vraag in hoeverre Springer een realistisch beeld van de DDR geeft, is voor sommige recensenten van belang: Keynebeau is

